

Курмангалиева Н.К.
**Агроөнеркәсіп кешенінде
инновациялық үрдістерді
экономикалық бағалаудың
әдістемелік негіздері**

Мақалада агроөнеркәсіптік кешенінде инновациялық үрдістерді экономикалық бағалаудың негізгі мақсат, міндеттері және кезеңдік әдістемелері қарастырылады. АӨК-де инновацияның дамуын тежейтін факторлар анықталған, тиімділігін бағалаудың негізгі ерекшеліктері және осыған қатысты көрсеткіштер жүйесі қарастырылған. АӨК-нде меншікті қаражаттың жетіспеуі, тозу дәрежесі, материалдық-техникалық базаның төмен деңгейі, ғылыми әлеует, технологиялық инновациялар нарығының даму дәрежесі, кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің төмендігі және т.б. АӨК инновациялық даму деңгейіне теріс әсерін тигізетін бірқатар факторлар анықталған. Сонымен қатар, кешен салаларында ғылыми жобаны құрастыруды экономикалық негіздеу бойынша есептеулер жүргізудің схемасы құрастырылған.

Түйін сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, инновациялық үрдіс, экономикалық тиімділік, экономикалық бағалау.

Kurmangaliyeva N.K.
**Methodical bases of
economic evaluation of
innovative processes are in an
agroindustrial complex**

In the article primary purposes, tasks and stage-by-stage methodologies of economic evaluation of innovative processes, are considered in AIC. Factors retentive innovative development of AIC are educed, the features of estimation of efficiency are considered in AIC, the system of indexes of efficiency of innovative projects is described as it applies to the specific of AIC. The row of factors is educed such as: lack of the personal funds at agroindustrial enterprises, high degree of wear of material and technical base, low level of scientific potential, lack of development of market of technological innovations, subzero innovative activity of enterprises and other rendering negative influence on the level of innovative development of AIC. The chart of realization of calculations was also created on the economic ground of development of scientific projects in industries of AIC.

Key word: agroindustrial complex, innovative processes, economic evaluation, economic efficiency.

Курмангалиева Н.К.
**Методические основы
экономической оценки
инновационных процессов
в АПК**

В статье рассмотрены основные цели, задачи и поэтапные методики экономической оценки инновационных процессов в АПК. Выявлены факторы, сдерживающие инновационное развитие АПК, рассмотрены особенности оценки эффективности в АПК, охарактеризована система показателей эффективности инновационных проектов применительно к специфике АПК. Выявлены ряд факторов, таких как: недостаток собственных средств у агропромышленных предприятий, высокая степень износа материально-технической базы, низкий уровень научного потенциала, неразвитость рынка технологических инноваций, низкая инновационная активность предприятий и др., оказывающие негативное влияние на уровень инновационного развития АПК. Также была создана схема проведения расчетов по экономическому обоснованию разработки научных проектов в отраслях АПК.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инновационный процесс, экономическая эффективность, экономическая оценка.

**АГРОӨНЕРКӘСІП
КЕШЕНІНДЕ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ҮРДІСТЕРДІ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
БАҒАЛАУДЫҢ
ӘДІСТЕМЕЛІК
НЕГІЗДЕРІ**

Кіріспе

Агроөнеркәсіп кешеніндегі инновациялық қызмет өзара көптеген сыртқы және ішкі факторлармен, тікелей және кері байланыстары бар және т.б. іс-қимылдан тұратын күрделі үрдіс. Сондықтан, АӨК-дегі инновациялық дамуды бағалау инновациялық үрдіс элементтерінің өзара байланысының дәйектілігіне негізделуі тиіс.

Қазіргі таңда Қазақстанда агроөнеркәсіп кешенінде инновациялық жаңартулар өте баяу қарқынмен жүргізіледі және қиын қаржылық-экономикалық жағдайда. Сәйкесінше, дамыған мемлекеттермен бәсекеге түсу қабілеті төмен. Осы салада шығындық агроөнеркәсіптік кәсіпорындардың жұмыс жасауы, өнімнің жоғарғы өзіндік құны және бәсекеге қабілеті төмендігі, негізгі өндірістік қордың жоғарғы тозу коэффициенті өндірістің рентабельділігін өсіруге және жеткілікті пайда алуға мүмкіндік бере алмайды. Осының барлығы АӨК салаларының тұрақты дамуына және дағдарысты жай-күйден шығуына бағытталған іс-шараларды қолдануды талап етеді.

Инновациялық үрдістерді бағалау және оның тиімділігін анықтау жұмыстары жалпы, сонымен қатар жекелеген кезеңдерде де жүргізілуі тиіс. Инновациялық үрдістерді іске асыруда осы тәсілдерді қолдану белгілі шығындарды және сол шығындардың орны өтелуін тек қорытындылау сатысында ғана емес, барлық аралық кезеңдерде де жүргізілуін үздіксіз бақылауға мүмкіндік береді. Кезеңдік бағалаудың нәтижесі барлық инновациялық үрдістердің тиімділігін анықтауда негіз бола алады: ойдың тууы, ғылыми зерттеу жүргізу және инновацияны құрудан бастап оны ауылшаруашылығы тауарларын өндіруді меңгеру және тікелей кәсіпорында арнайы қосымша әсер алуға дейін.

Инновациялық үрдістерді экономикалық бағалаудың негізгі міндеті ғылыми зерттеулерді жүргізуге және инновация қалыптастыруға кеткен барлық шығындарды салыстыру, сонымен қатар олардың таралуы және кәсіпорында қосымша өнім алу немесе жаңа енгізімнен кіріс алуды меңгеру, яғни осы инновацияны игеру болып табылады.

Бастапқы мәліметтер және зерттеу әдісі

Теориялық ережелерді негіздеу мен қорытындыны аргументтеуде салыстырмалы анализ, абстрактілі-логикалық әдістер қолданылды. Мақаланың негізіне 2002-2010 ж.ж. Ресей ғалымдарының АӨК-нде инновациялық үрдіс саласында жүргізген ғылыми зерттеулері алынған.

Нәтижелер мен талдау

Инновациялық үрдістерді бағалаудың мақсатымен қатар әдістері әр кезеңінде әр түрлі болады. Олар әр кезеңнің негізгі мақсаттық функциялары және сипатына толық сәйкес келуі тиіс.

Нақты инновацияны бағалау үрдісінде пайдалы нәтижемен қатар, яғни жалпы кіріс массасы (абсолюттік тиімділік) және оның инновацияны меңгеруге дейінгі жағдайымен салыстыру арқылы анықталған өсімі (салыстырмалы тиімділік) назарға алынады. Ғылымда инновацияны құрумен қатар жаңа енгізімнің кәсіпорындарда игеруде уақыттың пайдалы қолданылуы маңызды. Инновациялық үрдісті кезең-кезеңмен бағалау мақсатында оның кезеңдерін айқындап бөлу талап етіледі [1].

Агроөнеркәсіптік кешендегі ірі инновациялық үрдістер, жоғарыда айтылғандай, негізгі үш кезеңге біріктіріледі: инновацияны құру, инновацияны тарату және инновацияны тауар

өндірушілердің игеруі. Барлық кезеңдерінде үрдісті іске асыру тиімділігі, ең алдымен, оның белгілі бір интеллектуалдық, материалдық және қаржылық ресурстармен қамтамасыз етілуіне байланысты.

Ю.А. Дорошенко, А.С. Ковалевтың ғылыми жұмысында инновациялық үрдістер құрылымында ең шығынды әрі уақыт көп жұмсалатын кезеңі – инновацияны құру кезеңі екені анықталған. Осы кезеңде басты назар шығынды азайтудың бірден-бір факторы – инновацияны құру кезеңіне жұмсалатын максималды уақытты қыстартуға аударылады. Сонымен қатар, инновацияның жаңашылдық дәрежесінің өсуі және қазіргі таңда кәсіпорында қолданылып жүрген дәстүрлі аналогтің негізгі көрсеткіштері бойынша максималды шегі маңызды. Ол үшін есептік перспективалық көрсеткіштер мен нақты қалыптасқан көрсеткіштерді салыстыруға болады [2].

Ғылыми зерттеулердің нәтижелілігіне жүйелік бақылауды ұйымдастыру ғылыми-техникалық өнімді үнемі экономикалық бағалауды талап етеді. Бұндай бағалаудың міндеті болып құрастырылып жатқан жаңа технологияның және оның нұсқаларының артықшылығы мен кемшіліктерін, әртүрлі жобалық шешімдерді анықтау, басқа да ғылыми-техникалық өнім түрлерінің экономикалық тиімділігін анықтау жатады.

Сурет – АӨК салаларында ғылыми жобаларды құрастыруды экономикалық негіздеу бойынша есептеулер жүргізу алгоритмі

Жалпы салалық ғылым және қолданбалы зерттеулер мен жекелеген құрастырулардың алдына қойылған міндеттеріне сәйкес, ғылыми-зерттеу және тәжірибелі-конструкторлық жұмыстардың экономикалық тиімділігін анықтау, ғылыми жобаларды экономикалық бағалаудың әдістемелерін жетілдіру маңызды мәнге ие болады [2]. Мұндай амалдың маңыздылығы: кең ауқымды жұмыстарды өрістетуге және оны іске асыруда зерттеу жұмыстарының және ғылыми-техникалық әзірлемелердің орындылығын анықтауды бағалаудың объективті мүмкіндігі ұсынылады.

Ғылыми өнімді (ғылыми жоба) құрастыру орындылығы және қаржылық жұмыстардың экономикалық негіздемесі бойынша ақпараттар алу мақсатында бірқатар есептеулер жүргізу керек, олардың жүргізілу кезектілігі сызбасы құрастырылған (Сурет).

Есептеулер жүргізу үшін бастапқы мәліметтер, сонымен қатар жұмысты жүргізудің мөлшерлі мерзімі, кезеңдер саны (ережеге сәйкес, жылдар бойынша), келтірілген есептік жыл, өткен жылдар бойынша қаржыландырылған жұмыс бөлігінің көлемі, жұмысты жалғастыру және аяқтау үшін керекті шығындар, қаражаттың келіп түсу көздері және т.б. болуы керек. Осыған сәйкес, әртүрлі қаржыландыру көздерінің жиынтық шығындары анықталады және салалық әдістемеге сәйкес ғылыми-техникалық өнімді игерудің күтілетін жылдық экономикалық әсерін есептеу жүзеге асырылады [3].

Бағалаудың негізіне нарықтық экономиканың шарттарына байланысты туындайтын басқа да әлеуметтік-экономикалық және техника-техноло-

гиялық даму факторлары көрініс табатын объективті талаптар жатады. Аграрлық реформа және әкімшілік-топтық жүйенің ыдырауынан туындаған экономикалық арақатынастардың түбегейлі өзгерістері ғылыми-зерттеулер және тәжірибелі-конструкторлық жұмыстардың экономикалық тиімділігін бағалаудың жаңа әдістемелерін, теориялық тексерістерді және тәжірибелік сынақтан өткізу міндеттілігін анықтайды [4].

Қорытынды

Агроөнеркәсіп кешенінде инновациялық үрдіс негізінде ғылыми-техникалық үрдісті жеделдету қажеттілігі және агроөнеркәсіптік кәсіпорынды тиімді жүргізуді қамтамасыз ету сала алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық міндеттер кешенімен анықталады. Агроөнеркәсіп кешенінде инновациялық үрдістерді экономикалық бағалаудың қазіргі таңда қолданылып жүрген әдістерін жетілдірудің негізінде болашақта осы сала бойынша көптеген жетістіктерге жетуге болатынын, қарқынды дамып жатқан инновациялық жаңартуларды кәсіпорындарға енгізу үрдісін жеделдету барысында әлемдік бәсекеге сай келетін АӨК-ін қалыптастыру барлық агро саласының алдыға қойған негізгі мақсатына айналуы тиіс.

АӨК-дегі инновациялық қызметтің табысты жүзеге асуы көбінесе оған мемлекеттің қатысуына тәуелді. АӨК-дегі инновацияны мемлекеттік қолдау оған қолайлы жағдай жасау және оны дамыту түрінде жанама әдістермен, сондай-ақ тікелей мемлекеттің қатысуымен жүзеге асырылуы тиіс.

Әдебиеттер

- 1 Санду И.С., Ушачева И.Г., Оглоблина Е.С., Трубилина А.И. Инновационная деятельность в агропромышленном комплексе России. – М.: Экономика и информатика, 2006. – 195 б.
- 2 Дорошенко Ю.А., Ковалев А.С. Оценка эффективности инновации в АПК. – М.: Креативная экономика, 2012. – № 3 (63). – 86 б.
- 3 Таланова Н.В. Необходимость и направления инновационного развития АПК (на примере Чувашской Республики) // Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики. – М.: Российский университет кооперации, 2010. – №3. – 28 б.
- 4 Иванов В.А. Методологические основы инновационного развития агропромышленного комплекса // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – М.: ГУЗ, 2008. – №3.

References

- 1 Sandu I.S., Ushacheva I.G., Ogloblina E.S., Trubilina A.I. Innovacionnaja dejatel'-nost' v agropromyshlennom komplekse Rossii. – М.: Jekonomika i informatika, 2006. – 195 b.
- 2 Doroshenko Ju.A., Kovalev A.S. Ocenka jeffektivnosti innovacii v APK. – М.: Kreativnaja jekonomika, 2012. – № 3 (63). – 86 b.
- 3 Talanova N.V. Neobhodimost' i napravlenija innovacionnogo razvitija APK (na primere Chuvashskoj Respubliki) // Fundamental'nye i prikladnye issledovanija koo-perativnogo sektora jekonomiki. – М.: Rossijskij universitet kooperacii, 2010. – №3. – 28 b.
- 4 Ivanov V.A. Metodologicheskie osnovy innovacionnogo razvitija agropromyshlennogo kompleksa // Jekonomicheskie i social'nye peremeny: fakty, tendencii, prognoz. М.: GUZ, 2008. – №3.